

ГЛАВА 9. ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ ОРИЕНТАЦИИ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

GEOPOLITICAL ORIENTATIONS OF THE POPULATION
OF UKRAINE: REGIONAL ASPECT

ГЕОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ:
РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

DOI: 10.30888/0000-0000.2020-01-009

Вступ

У 2017 році Україна і НАТО відзначили 20-у річницю співпраці у форматі особливого партнерства, започаткованого 9 липня 1997 р. підписанням Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору. А в червні 2017 року Верховна Рада України законодавчо визначила, членство держави в Альянсі стратегічним пріоритетом національної зовнішньої і безпекової політики.

На початку 2019 року Україна закріпила в Конституції курс на Євроатлантичну інтеграцію – приєднання до Європейського Союзу (ЄС) та вступ до Організації Північноатлантичного договору (НАТО). При цьому, стремління України до вступу в НАТО має стратегічну мету: отримання ефективних гарантій власної незалежності, суверенітету, безпеки і територіальної цілісності, надто в умовах військової агресії проти України з боку Російської Федерації, порушення територіальної цілісності нашої країни.

Євроатлантична інтеграція має очевидні переваги для України. Проте, певна частка населення нашої країни все ще знаходиться в полоні стереотипів і міфів стосовно НАТО та ЄС. Кількісний і віковий склад таких громадян, зміст їхнього суб'єктивного знання про цілі, діяльність та можливості впливу на Україну з боку Організації Північноатлантичного договору та Європейського Союзу мають регіональні відзнаки і впливають на сукупне ставлення українців до стратегічного курсу нашої держави, що вагомим чином позначається як на внутрішній ситуації в країні, так і на характері її зовнішньополітичного курсу. Отже, наразі існує актуальна потреба у вивченні мотивів та міркувань, які впливають на геополітичні орієнтації українців, зокрема і в регіональному вимірі.

9.1. Геополітичні орієнтації населення України у період 2012-2018 років

До подій 2014 р. більшість населення України були переконані, що можливе приєднання до Північноатлантичного Альянсу та Євросоюзу може мати негативні наслідки для країни. Однак, як зазначає І. Беззуб, анексія Криму, окупація частини Донбасу та війна з Росією на Сході України надали ідеї вступу до НАТО нового звучання. А 29 грудня 2014 р. було прийнято закон, який скасовував позаблоковий статус України і проголошував намір країни інтегруватися до євроатлантичних структур безпеки. Цим же законом було встановлено, що рішення про подання заявки на вступ до НАТО

ухвалюватиметься на всеукраїнському референдумі [1].

Вплив зазначених подій на громадянську підтримку членства України в НАТО позначився на результатах моніторингів, які проводилися в Україні Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС), Соціологічною групою "Рейтинг", Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», Центром імені О. Разумкова [2; 3] (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка змін частки прихильників вступу України до НАТО

Організатор опитування	Частка прихильників вступу України до НАТО					
	2012	2014	2015	2016	2017	2018
Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва	13 %	44%	46%	72%	47%	43%
Центр імені О. Разумкова				44,3%		
Київський міжнародний інститут соціології (КМІС)		47,8%	39,6%	39,2%	44,8%	-
Агентство «Рейтинг»			-	44%	-	-

Вищенаведені дані стосуються усього населення країни, при цьому рівень прихильності мешканців різних регіонів України до Євроатлантичної інтеграційної моделі має посутню різницю, оскільки залежить від цілого ряду факторів. Серед них і географічне розташування регіону, і рівень його економічного розвитку, і рівень життя населення, і його ментальні особливості та історична пам'ять. Проте, дані щодо геополітичних орієнтацій населення окремих регіонів України ми віднайшли лише у дослідженні, проведеному в лютому 2017 року Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» [2]. За даними цього дослідження на питання, чи вступати Україні до НАТО, ствердні відповіді дали переважно мешканці західних і центральних областей. Важливо відмітити, що прихильність мешканців центральної України до вступу країни в НАТО мала виражену позитивну динаміку, а кількість таких прихильників була однією з найбільших в країні. Так, серед мешканців центральних областей 51% були готові проголосувати за вступ до НАТО, 22% — проти, а 27% — не визначилися (рис. 1):

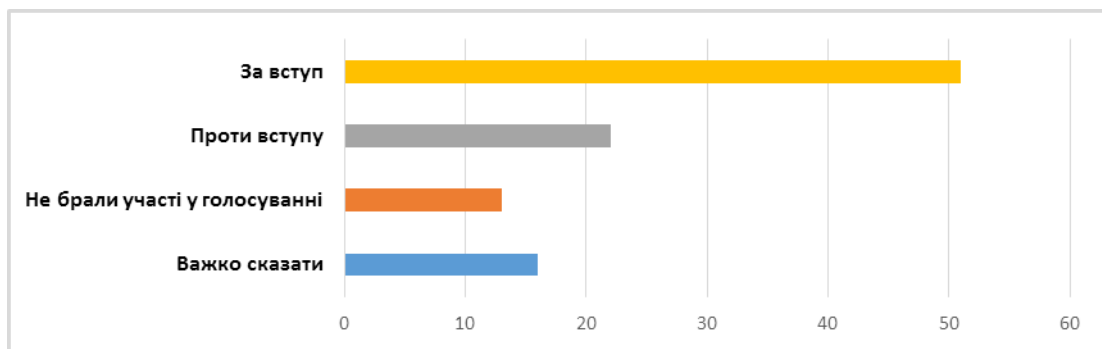

Рис. 1. Ставлення мешканців центральних областей до вступу України в НАТО

(Центральний регіон: м. Київ, Київська, Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Черкаська, Чернігівська області)

До областей центрального регіону України належить і Полтавська область, яка вирізняється найбільшою територією, розвиненим аграрним і промисловим виробництвом, зокрема у нафтогазовому секторі, багатими природними ресурсами і корисними копалинами, що зумовлює її становище донора для українського бюджету. А достатньо стабільні показники рівня життя в області протягом останніх років можуть мати посутній вплив на геополітичні орієнтації населення. Проте, даних щодо ставлення жителів Полтавської області загалом та представників різних вікових груп зокрема до Євроатлантичної інтеграції України нам віднайти не вдалося.

9.2. Змістові й технологічні аспекти дослідження геополітичних орієнтацій населення Полтавщини як однієї з областей центрального регіону України

Мотиваційним поштовхом до дослідження став розроблений нами вибірковий курс «Захист прав і свобод людини в контексті Євроатлантичної інтеграції України», у процесі викладання якого ми стикнулися з недостатньою поінформованістю, хибними уявленнями, невизначеним ставленням молодих людей щодо Євроатлантичного інтеграційного курсу нашої країни. А саме ця вікова група наших співвітчизників згодом стане учасниками референдуму щодо вступу України до Північноатлантичного Альянсу.

Маючи на меті дослідити особливості геополітичних орієнтацій мешканців Полтавської області, ми виокремили ряд значущих, на нашу думку, аспектів цього дослідження, до яких віднесли:

- вивчення геополітичних орієнтацій мешканців Полтавщини у сув'язі із самооцінкою та оцінкою рівня поінформованості із відповідних питань;
- визначення рівня поінформованості полтавців щодо стратегічних переваг Євроатлантичної інтеграції України;
- дослідження рівня прихильності до певної інтеграційної моделі на фоні особистісного бачення переваг і недоліків інтеграції України в ЄС та НАТО.

Способом отримання даних про геополітичні орієнтації наших земляків було обране опитування, яке було проведено протягом листопаду 2018 р. Терміни опитування були визначені з урахуванням внутрішньополітичних процесів в країні, зокрема, наступних у 2019 році виборів президента і нового складу Верховної Ради.

В опитуванні взяли участь 584 респонденти віком від 18 років, що мешкали у містах, селах і селищах Полтавської області, серед яких було виділено три вікові групи: 1) від 18 до 30 років (294 особи); 2) від 31 до 49 років (172 особи); 3) від 50 років і старші (118 осіб) (рис. 2).

У процесі дослідження 176 респондентів надали відповіді на запропоновані питання он-лайн, а 408 респондентів дали відповіді на питання анкети у паперовій формі та через безпосереднє інтерв'ювання. До останніх здебільшого належали респонденти старшої вікової групи.

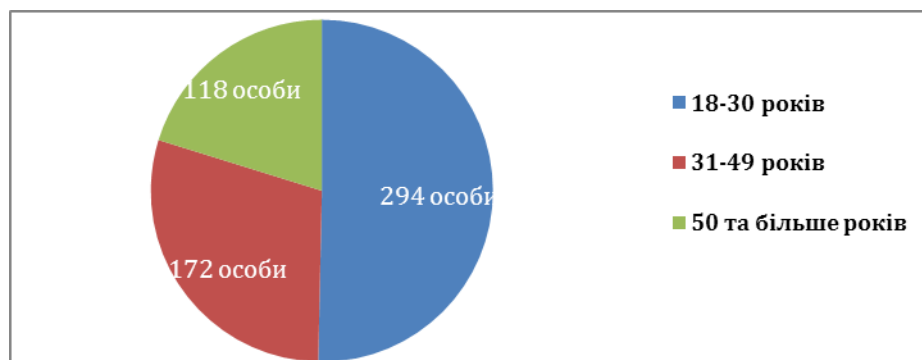

Рис. 2. Віковий склад опитаних

Респондентам були запропоновані такі питання:

1. Як Ви оцінюєте рівень своєї поінформованості про Євроатлантичну інтеграцію України?
2. Членство у якій геополітичній інтеграційній моделі, на Вашу думку, найповніше відповідає державним інтересам України?
3. Що, на Вашу думку, являє собою НАТО як міжнародний альянс?
4. Яким є Ваше ставлення до вступу України в ЄС та НАТО?
5. Якими, на Вашу думку, можуть бути переваги, загрози, ризики приєднання України до ЄС та НАТО?

Питання 1, 2, і 3 мали фіксовані варіанти відповідей. Відповідь на питання 4 можна було обрати із запропонованих або подати свій варіант. Питання 5 мало індикативний характер, що, за наміром дослідника, забезпечувало можливість опосередковано встановити рівень поінформованості респондента, а також визначити характер міркувань (стратегічний або тактичний), якими переважно керується респондент, обираючи ту чи іншу інтеграційну модель. Результати опитування було узагальнено у вигляді одновимірного розподілу відповідей на питання анкети. Статистична похибка вибірки склала 3,6%.

9.3. Поінформованість населення Полтавської області з питань інтеграційної політики України та ставлення до Євроатлантичної інтеграції

Проаналізуємо узагальнені дані щодо самооцінки рівня поінформованості мешканців Полтавської області про НАТО та актуальну інтеграційну політику України, які представлені нижче у кількісній та графічній інтерпретації (таб. 2, рис. 3).

Як свідчать дані опитування, 19% респондентів оцінили рівень своєї поінформованості як високий, 31% – як середній, 31% – як низький, а 19% не змогли дати відповідь. При цьому частка молоді віком 18-30 років з високою самооцінкою поінформованості була найнижчою і склала 14%. Найвищим серед вікових груп був і відсоток молодих людей, які не змогли оцінити свою поінформованість із зазначених питань, таких за нашими даними виявилось 23%. Найбільш обізнаними вважають себе люди віком від 31 до 49 років, хоча обо'єктивність їхнього знання залишається проблематичною.

Таблиця 2

Самооцінка рівня поінформованості про Північноатлантичний Альянс та інтеграційну політику України

Рівень поінформованості	Вік респондентів			Разом (к-ть/%)
	18 – 30 років (к-ть/%)	31 – 49 років (к-ть/%)	50 років і старші (к-ть/%)	
Високий	41/14	43/25	21/18	105/19
Середній	103/35	43/25	37/31	183/31
Низький	82/28	58/34	39/33	179/31
Не змогли оцінити	68/23	28/16	21/18	117/19

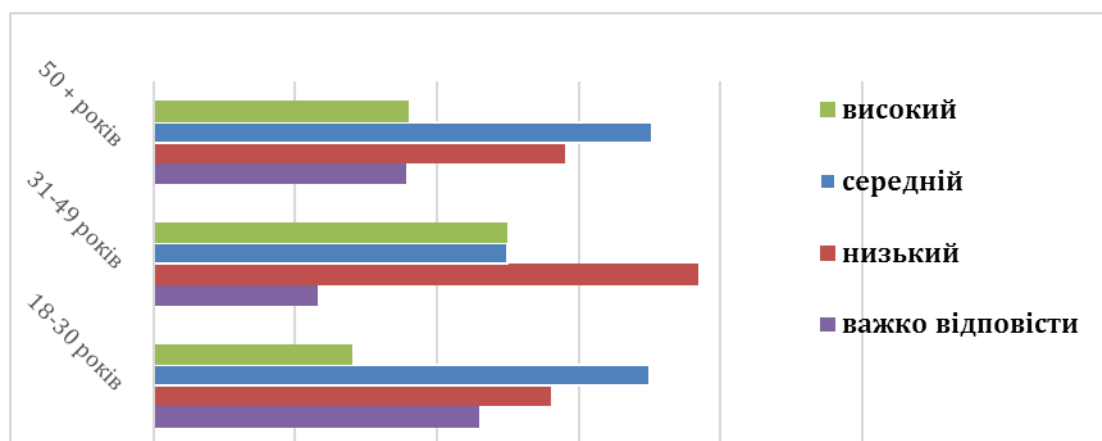

Рис. 3. Самооцінка рівня поінформованості про Північноатлантичний Альянс та інтеграційну політику України

Дані щодо обраної мешканцями Полтавської області інтеграційної моделі для України свідчать, що більшість, 46% опитаних, схиляються до думки, що інтересам України найбільше відповідає членство в ЄС та НАТО, 33% – що Україні не потрібне членство в жодній міжнародній організації, 15% надають перевагу ЄС, а 6% обирають лише приєднання до НАТО. Цікавим є те, що найбільше прихильників Євроатлантичної інтеграції серед молоді (64%), тобто людей віком від 18 до 30 років, хоча самооцінка рівня поінформованості з цього питання у них найнижча. Щодо позаблоковості України, то найбільша частка прихильників такої моделі серед людей віком від 50 років (52%), хоча самооцінка рівня поінформованості у них теж досить низька (табл. 3, рис. 4).

Певним поясненням отриманих даних щодо вибору інтеграційної моделі для України може бути рівень поінформованості наших земляків про Північноатлантичний Альянс. Так, більшість опитаних вважає, що НАТО є оборонним союзом – 35%, причому частка молоді серед них найвища (42%). 24% респондентів вважають НАТО миротворчою організацією, а 9% – агресивним воєнним блоком, при цьому серед осіб віком 50+ таких 17%. Зауважимо, що 33% респондентів не змогли обрати варіант відповіді на це питання. Викликає занепокоєння той факт, що серед соціально найактивнішої частини мешканців області, тобто серед респондентів віком 18-30 та 31-49 років, частка таких становить 22% і 43% (!) відповідно (табл. 4, рис. 5).

Таблиця 3

Інтеграційна модель, яка на думку респондентів найбільше відповідає інтересам України

Інтеграційна модель	Вік респондентів			Разом (к-ть/%)
	18–30 років (к-ть/%)	31–49 років (к-ть/%)	50 років і старші (к-ть/%)	
Європейський союз і НАТО	190/64	46/27	32/27	268/46
тільки НАТО	9/3	10/6	15/12	34/6
тільки Європейський союз	34/12	45/26	9/8	88/15
Україні не потрібне членство у будь-якому об'єднанні	61/21	71/41	62/52	194/33

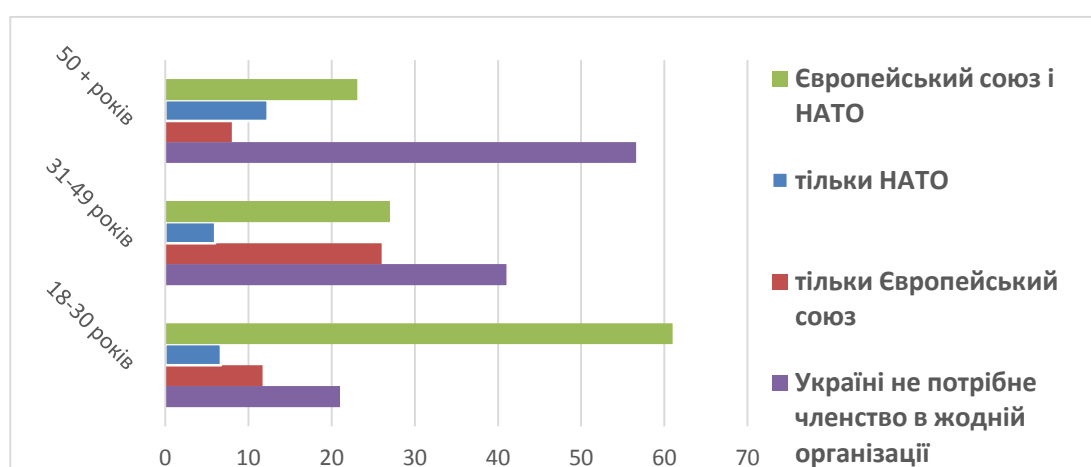

Рис. 4. Інтеграційна модель, яка найбільше відповідає інтересам України

Таблиця 4

Поінформованість населення Полтавщини про Північноатлантичний Альянс (НАТО)

Варіант відповіді	Вік респондентів			Разом (к-ть/%)
	18–30 років (к-ть/%)	31–49 років (к-ть/%)	50 років і старші (к-ть/%)	
НАТО – це оборонний союз	123/42	64/37	26/22	231/35
НАТО – це агресивний воєнний блок	24/8	5/3	20/17	49/9
НАТО – це миротворча організація	82/28	29/17	33/28	144/24
Важко відповісти	65/22	74/43	39/33	178/33

Узагальнення відповідей респондентів на питання щодо ставлення до Євроатлантичної інтеграційної моделі демонструє прихильність 41% опитаних до вступу України в ЄС та НАТО, 36% ставляться до цього процесу нейтрально, 19% виявили негативне ставлення, а 3% одночасно позитивно налаштовані до входження в ЄС і негативно – до вступу в НАТО.

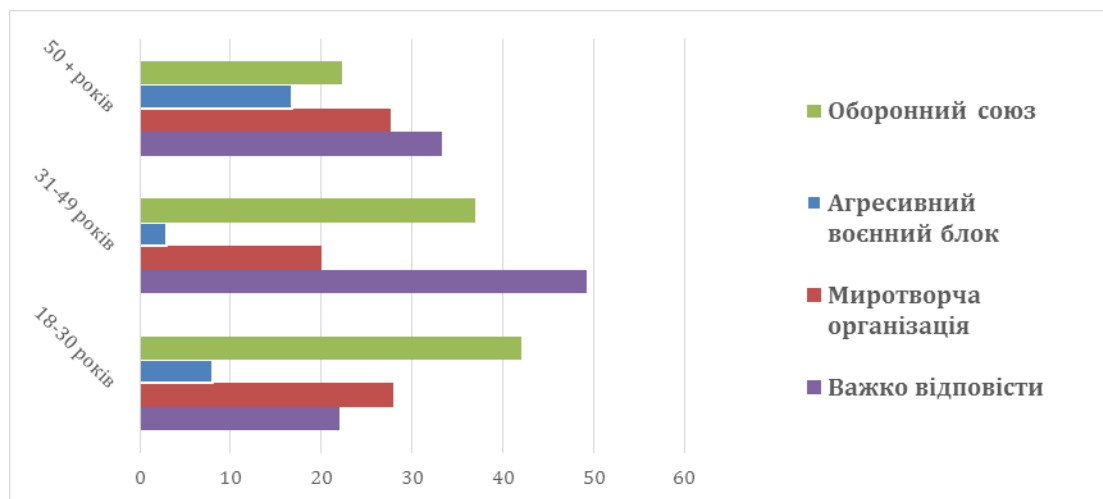

Рис.5. Поінформованість про Північноатлантичний Альянс (НАТО)

Найбільшу частку прихильників Євроатлантичної інтеграції України (50%) становить молодь віком від 18 до 30 років, хоча серед них і досить високим відсоток тих, хто заявив про своє нейтральне ставлення (45%). Ці дані, на нашу думку, мають викликати занепокоєння, оскільки саме представники цієї вікової групи потенційно мають становити активну й свідому більшість прихильників вступу України в НАТО на час проведення плебісциту. Найбільшу частку негативно налаштованих щодо приєднання України до Північноатлантичного Альянсу зафіксовано у віковій групі від 50 років і старших (32,2%) (табл. 5, рис.6).

Таблиця 5

Ставлення до вступу України в ЄС та НАТО

Ставлення до вступу України в ЄС та НАТО	Вік респондентів			Разом (к-ть/%)
	18 – 30 років (к-ть/%)	31 – 49 років (к-ть/%)	50 років і старші (к-ть/%)	
Позитивне	147/50	69/40	38/32,2	254/41
Негативне	6/2	38/22	38/32,2	82/19
Нейтральне	132/45	55/32	38/32,2	75/36
Надали свій варіант	9/3	10/6	4/3,4	23/4

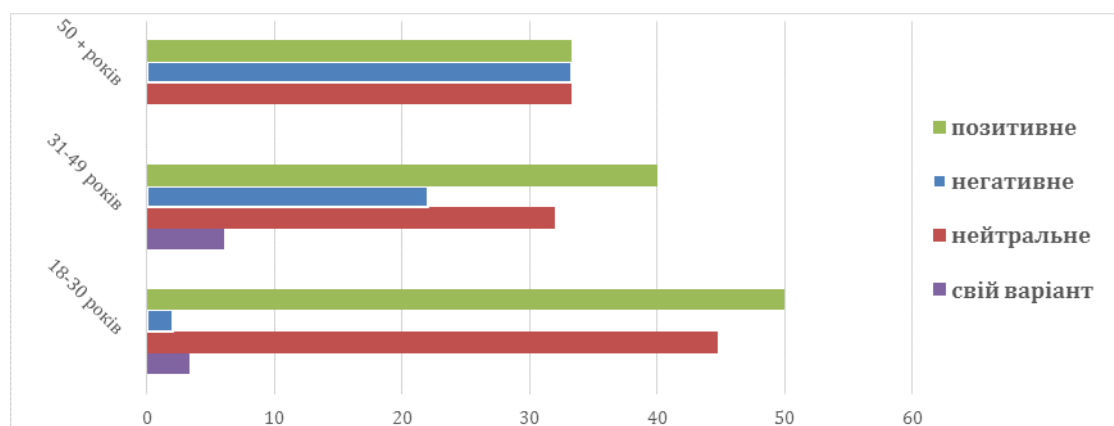

Рис.6. Ставлення до вступу України в ЄС та НАТО

9.4. Переваги, загрози і ризики Євроатлантичної інтеграції України у сприйнятті жителів Полтавської області.

Вивчення думки полтавців щодо переваг і недоліків Євроатлантичної інтеграції України дозволило встановити, що більшість з опитаних, які належать до вікових груп 18-30 та 31-49 років, називають серед стратегічних переваги цієї інтеграційної моделі гарантування безпеки, підвищення економічного рівня, підвищення рівня життя, наявність позитивних реформ, підвищення авторитету країни, економічну стабільність, розвиток торгівлі з країнами Європи, підвищення обороноздатності України. Респонденти віком від 50 років додають до цього переліку переваг поліпшення соціального захисту, подолання корупції. Підкреслимо, що такі переваги, як безвізовий режим, відкриті кордони, виявилися значущими для респондентів віком 18-49 років, проте для старшої вікової групи вони були неактуальними.

Серед загроз і ризиків Євроатлантичної інтеграції України опитувані усіх трьох вікових груп вказали втрату національної ідентичності та використання населення як дешевої робочої сили. Слід відзначити, що серед ризиків і загроз Євроатлантичної інтеграції України надмірне використання і знищення природних ресурсів, шкоду екології, ввезення радіоактивних відходів, погіршення становища вітчизняних виробників через низьку конкурентоспроможність на зовнішньому ринку назвала лише молодь віком 18-30 років (табл. 6).

Таблиця 6

Думки респондентів щодо переваг, загроз та ризиків інтеграції України до ЄС та НАТО

Вік	Зазначені респондентами переваги	Зазначені респондентами загрози та ризики
18-30 років	<ul style="list-style-type: none"> – Захист України від російської агресії. – Відкриті кордони. – <i>Гарантування безпеки.*</i> – <i>Підвищення рівня економіки.</i> – <i>Підвищення рівня життя.</i> – <i>Наявність позитивних реформ.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – Надмірне використання і знищення природних ресурсів, шкода екології, ввезення радіоактивних відходів з – Погіршення становища вітчизняних виробників через низьку конкурентоспроможність на зовнішньому ринку. – <i>Втрата національної ідентичності.</i> – <i>Використання населення як дешевої робочої сили.</i>
31-49 років	<ul style="list-style-type: none"> – Підвищення авторитету країни. – Підвищення рівня життя. – Стабільна економіка. 	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Втрата частини суверенітету;</i> – <i>Втрата національної ідентичності.</i>

	<ul style="list-style-type: none"> – Розвиток торгівлі з країнами Європи. – Безвізовий режим. – Наявність додаткових впливових союзників в обороні, підвищення обороноздатності країни. – Наявність позитивних реформ. – Підвищення рівня економіки. 	<ul style="list-style-type: none"> – Диктування Україні членами ЄС та НАТО умов, які їй стратегічно не вигідні. – Використання населення як дешевої робочої сили.
50 років і старші	<ul style="list-style-type: none"> – Покращений соціальний захист. – Боротьба з корупцією, відсутність корупції. – Забезпечення безпеки та обороноздатності. – Підвищення рівня життя. 	<ul style="list-style-type: none"> – Втрата частини суверенітету. – Небезпека бути втягнутим у війну. – Втрата національної ідентичності. – Диктування Україні членами ЄС та НАТО умов, які їй стратегічно не вигідні.

* Курсивом в таблиці виділені переваги, загрози та ризики, відзначені одночасно респондентами різних вікових груп.

Висновки

У представлений роботі подані результати дослідження геополітичних орієнтацій мешканців Полтавської області та окремих факторів, які впливають на неї. Так, ці результати засвідчують, що значна частка опитаних (близько 60%) не вважають себе достатньо обізнаними про Євросоюз та НАТО для того, щоб дати однозначну відповідь, чи потрібна нашій країні Євроатлантична інтеграція, хоча усвідомлюють її необхідність (41%) та переваги як для себе особисто, так і для країни загалом. Такі дані дають підстави стверджувати, що стабільна прихильність до Євроатлантичної інтеграційної моделі забезпечується перш за все розумінням її стратегічних переваг для України та її громадян і доводить непересічну актуальність просвітницької роботи в суспільстві щодо формування об'єктивних знань про мету приєднання України до ЄС та НАТО та стратегічні переваги цієї інтеграційної моделі. На нашу думку, глибокого дослідження потребує і вплив на геополітичні орієнтації громад факторів, пов'язаних із соціальними ризиками, актуальними для нашої країни і світу в цілому.